

Deklaratë: Mirjana Galo, Homo, Kroaci, Konsultat Kombëtare me Grupet e Grave, Zagreb, Kroaci, 21 maj 2009.

Është e nevojshme që të formohet fondi për viktimat e luftës.

Fondi për viktimat, në të vërtetë kemi fondin për të dënuarit në Gjykatën e Hagës, por nuk kemi fond për viktimat.

Deklaratë: Mirjana Bilopavlovic, Qendra për Përkrahje dhe Zhvillim të Shoqërisë Civile Delfin, Kroaci, Konsultat Kombëtare me Grupet e Grave, Zagreb, Kroaci, 21 maj 2009.

KOMRA duhet të zhvilloj mekanizmat të cilët do të nxisin empatinë dhe dhembshurinë ndaj tragjedisë së të tjerëve.

Të gjitha Komisionet duhet të kontribuojnë për atë që folëm sot, ndryshimit të klimës morale, emocionale dhe kulturore, në kuptimin e që shembujt dhe modelet e caktuara kulturore të cilët kanë qëndruar në vetë esencën e luftës, respektivisht të cilët kanë nisur luftën janë ende këtu. Dhe se karshi kësaj pandjeshmërie shoqërore dhe institucionale, indiferencës, normalizimit të dhunës dhe mohimit të krimeve nga e kaluara, duhet të zhvillohet, përmes këtij Komisioni, një klimë plotësisht e ndryshme e solidaritetit dhe ndjeshmërisë, si virtyte qytetare kundrejt bërthamës dominante nacionaliste dhe nacionaliste-militante. Edhe zhvillimi i kësaj kulture civile që unë e quaj të demilitarizuar, është njëfarë rruge drejt ndërtimit dhe forcimit të një ardhmërie tjetër.

Deklaratë: Stasa Zajovic, Gratë në të Zeza, Serbi, Konsultat Kombëtare me Grupet e Grave, Zagreb, Kroaci, 21 maj 2009.

KOMRA duhet t'u kushtojë kujdes gupeve minoritare. Është e nevojshme të mblidhen dëshmitë e tyre, sepse dëshmitarët po vdesin.

Popujt pakicë, të cilët, i kanë përcjellur të gjitha ngjarjet nga një drejtim krejtësisht i kundërt dhe thjeshtë e dinë tregimin nga vendi i ngjarjes, po vdesin, dhe me ta po humbin edhe të vërtetat lidhur me ngjarjet që kanë ndodhur në ato hapësira. Unë do ta kisha lutur Komisionin i cili do të themelohet, që me një pjesë thjeshtë ti përkushtohet këtyre ngjarjeve, si popullatës civile ashtu edhe aksioneve të drejtpërdrejta ushtarake, të cilat drejtpërdrejtë kanë ndikuar në jetën e popullatës civile në rajonet e okupuara.

Deklaratë: Milena Percin, Unioni i Grave, Kroaci, Konsultat Kombëtare me Grupet e Grave, Zagreb, Kroaci, 21 maj 2009.

37. Forumi i pestë rajonal për drejtësinë në transicion: Iniciativa KOMRA

**Budvë, Mali i Zi
29-30 maj 2009**

Forum i pestë rajonal kishte mbledhur mbi 200 organizata joqeveritare nga të gjitha vendet e rajonit të RSFJ-së së dikurshme. Me 316 pjesëmarrës, ky ishte njëri nga tubimet më të mëdha kushtuar drejtësisë në tranzicion. Forumin e kishin organizuar Qendra për Edukim Qytetar dhe Aksioni për të Drejtat e Njeriut nga Mali i Zi, me ndihmën e Sekretariatit të Koalicionit për KOMRA. Ky është forumi i parë në të cilën anëtarët e koalicionit për KOMRA, në kuadër të katër punëtorive, diskutuan për modelin dhe elementet tjera të modelit KOMRA. Një ditë para forumit, anëtarët e Koalicionit kishin mbajtur kuvendin e parë, themelues të Koalicionit, në të cilën u miratua Statuti i Koalicionit dhe u zgjodhën anëtarët e Këshillit Koordinues. Forumin e pestë e hapën Ranko Krivokapiq, kryetar i Kuvendit të Malit të Zi, Pierre Mirel, drejtor i Departamentit të Komisionit Evropian për zgjerim në vendet e Ballkanit perëndimor dhe Ron J.P.M. van Dartel, Ambasador i Mbretërisë së Holandës në Mal të Zi dhe Serbi.

Kuvendi i Malit të Zi ka arritur njëzëri që në kuadër të rezolutës mbi Marrëveshjen e stabilizimit asociimit, në kuadër të orientimit të saj evropian, të inkorporoj edhe detyrimin e Qeverisë së Malit të Zi që të formoj qendrën dokumento-hulumtuese e cila do të merrej me hulumtimin e të gjitha ngjarjeve të cilat mund të përmbajnë elemente të krimeve të luftës nga viti 1991 deri më 2001(...) Qëllim dominues është që kjo të hyjë në librat tona, të hyjë në arsimimin tonë, të hyjë në kulturën tonë. Ka ardhur koha që të mësojmë për humbjet tona dhe për gabimet tona, jo më pak se për fitoret tona. Kur ta arrijmë këtë, mendoj që si shoqëri kemi për të arritur të kuptojmë se mësimi për këto gabime dhe humbje nga fillimi i viteve të 90-ta është pengesa më e madhe në shpirtin njerëzor që ajo të mos përsëritet më.

Deklaratë: Ranko Krivokapic, Kryetar i Kuvendit të Malit të Zi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Pa marrë parasysh gjithë atë që UE mund të bëjë dhe po bën, ai nuk mund ta marrë pronësinë mbi

vet procesin. Ne mund të ndihmojmë, të ofrojmë përkrahje, mirëpo nuk mund ta marrim pronësinë mbi procesin. Procesi është i juaji, ky është proces i këtyre vendeve këtu. E vërteta, përgjegjësia dhe pajtimi duhet të vijnë nga vet rajoni nëse pritet të kenë efekt afatgjatë. Është në shtetet tuaja, e me ndihmën tonë që të tejkalohet trashëgimia e të kaluarës. ... Për këtë arsye dëshiroj që përzemërsisht ta përshëndes këtë iniciativë të organizatave joqeveritare, iniciativën tuaj që të krijoni koalicionin e përbashkët për themelimin e Komisionit Rajonal. Shpresoj që, bashkë me iniciativën të tilla dhe me përkrahjen dhe presionin tonë të vazhdueshëm, vendet e rajonit ngadalë do të vijnë në situatë që të pajtohen me të kaluarën e tyre dhe ta ndërtojnë të ardhmen e tyre.

Deklaratë: Pierre Mirel, Drejtor i Departamentit të Komisionit Evropian për Zgjerim në Vendet e Ballkanit Perëndimor, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Ju, në Koalicionin rajonal për KOMRA, i keni dhënë vetës detyrë që ta gjeni mënyrën e drejtë për tu ballafaquar me të kaluarën. Është me rëndësi që kjo të bëhet përmes procesit inkluziv i cili tubon numër të madh organizatash dhe individësh dhe i cili përfshinë të gjitha palët relevante. Unë me gjithë zemër e përkrah qëllimin tuaj.

Deklaratë: Ron J.P.M. van Dartel, Ambasador i Mbretërisë së Holandës në Beograd, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Pjesëmarrësit e forumit përfaqësuan organizatat për të drejtat e njeriut, arsimim, zhvillim demokratik, pastaj shoqatat e viktimave dhe familjeve të viktimave, të rinjve, veteranëve, të internuarve, të zhdukurve e tjera – nga Bosnja, Mali i Zi, Kroacia, Serbia, Sllovenia, Maqedonia dhe nga Kosova. Në tubim ishin të pranishëm edhe disa dhjetëra gazetar, të cilët raportuan apo botuan artikuj për mediat në vijim: TV CG, HRT1, RTS, RTRS, TV FBH, TV Atlas, TV In, TV Vijesti, MBC Montenegro, mediat e shkruara Blic, Borba, Pančevac, Pobjeda, Vijesti, Dan, Novi List dhe Koha Ditore, agjencia Beta dhe portalet e internetit e-Novine, Peščanik, B92, PCNEN Crna Gora, CDM Café del Montenegro, PG Portal Info, Regionalne Poslovne Novine, Centar za Razvoj Nevladinih Organizacija, Smedia.

37.1. Punëtorja: Përse KOMRA

Në debat për mandatin morrin pjesë 57 pjesëmarrës të forumit të pestë për drejtësinë në tranzicion.

Drejtuese ishin Shukrije Gashi (Partners Kosova) dhe Vesna Terselic (Documenta).

Veteranët nuk e shohin se KOMRA është e hapur për problemet e tyre.

Ajo që më së shumti ju pengon njerëzve [veteranëve] të cilët ende jetojnë me idenë e qartë se kanë mbrojtur shtetin popullor, diçka të tyren, më së rëndi ju vije kur të gjithë në paketë i thërrasin autor apo kriminel.

Deklaratë: Milos Antic, Qendra për Traumata e Luftës, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA është e pranueshme vetëm nëse merr parasysh të gjitha viktimat, nëse nuk shikon se kush si quhet.

Ende konsiderojë nuk do ti afrohem institucionit apo organizatës joqeveritare deri sa të mos bindemi plotësisht se do ti merrni parasysh të gjitha viktimat, të punoni me të gjithë, të shkoni deri në fund për të gjithë, të vërtetoni se kush ka kryer krime duhet përgjigjet për to duke mos shikuar se si quhet, prej nga është dhe kur është zhdukur.

Deklaratë: Marko Grabovac, Shoqata për Kërkimin e Luftëtarëve të Zhdukur, Civilëve të Zënë Rob të Komunës Brod, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Pajtimi është proces i gjatë dhe – është shumë herët.

Ne Shqiptarët nuk kemi nevojë të hakmerremi, mirëpo edhe nuk mundemi të harrojmë. Mirëpo momentalisht fjala pajtim ... për këtë është ende herët, për shkaqe të ndryshme. Sepse anëtarët e familjeve nuk e dinë ku i kanë të afërmit e tyre dhe para se të gjenden ata mendoj se familjet do të jenë edhe më të pikëluara dhe më të stresuara.

Deklaratë: Ymer Merlaku, Shoqata e Familjeve të Personave të Zhdukur nga Klina, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Jam i mendimit që procesi i pajtimit të nisë dhe të vazhdoj, mirëpo do të zgjas me vite. Konsideroj që do të tejzgjatjet dhe do të zgjas me vite.

Deklaratë: Haxhi Nalli nga Krusha e Madhe, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Por një fytyrë e ligë nuk mund të lahet me një fytyrë të ligë. Në këto pyetje duhet pasur përgjigje të padyshimtë dhe qëndrim të palëkundur, që tek atëherë të filloj procesi i pajtimit jo dekorativ para

Komisionit Rajonal.

Deklaratë: Milika Pavlovic, shkrimtar nga Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Detyrë e KOMRA është të identifikojë të gjitha krimet, shpejtojë procesin e zbulimit të varrezave dhe gjetjes së mbetjeve mortore.

Detyrë dhe qëllim i KOMRA sigurisht që do të ishte ti identifikoj të gjitha ngjarjet e ndodhura jo vetëm në territorin e komunës Vllasënica, por edhe në mbarë territorin ... identifikimi i lokacioneve të varrezave masive apo individuale ... na nevojiten raportet mbi ngjarjet, respektivisht të dhënat mbi prishjen e lokacioneve primare ... shpejtimi i procesit të kërkimit dhe zhvarrosja.

Deklaratë: Dzevad Bektasevic, Shoqata e Familjeve të Viktimave të Luftës Vlasënica '92-'95. BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të ndihmojë që gjykatat të jenë më efikase në procedimin e krimeve të luftës, pavarësisht nga kombësia e viktimës.

KOMRA duhet edhe më shumë, edhe më mirë, edhe më fort të ushtroj presion në strukturat udhëheqëse që të angazhohen që organizatat gjyqësore të zbulojnë dhe dënojnë edhe më shpejtë edhe në mënyrë më efikase autorët e krimeve të gjithë popujt sipas të njëjtave kritere, e jo në mënyrë selektive.

Deklaratë: Angjellko Kvesiq, Unioni i Llogoristëve në Kantonin e Bosnjës së Mesme, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Çka nëse këta dëshmitar vdesin në ndërkohë, çka ndodhë me të akuzuarit? Duhet menduar edhe për këtë aspekt. Mendoj se ne si KOMRA, duhet ti aktivizojmë respektivisht ti freskojmë me dëshmi të reja këto lëndë të cilat gjenden nëpër gjykata. Nuk duhet lënë që të vjetrohen.

Deklaratë: Naser Lajqi, Shoqata Syri i Vizionit, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA mund të ndihmojë që të përcaktohet e vërteta për të zhdukurit dhe autorët e krimit.

Unë përshëndes Komisionin e KOMRA. Të na ndihmoj, neve anëtarëve të familjeve të personave të zhdukur ta zbulojmë të vërtetën. Ata kriminel e dinë se kanë kryer krim dhe mos ta hedhin përgjegjësin në bandat paramilitare apo të pakontrolluara, sepse duhet të dihet e vërteta se ka qenë zinxhiri komandues i ushtrisë dhe policisë ai i cili ka kryer krime.

Deklaratë: Xhafer Veliu, Shoqata Pengu i Lirisë, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA do të na mësojë që të bashkë ndiejmë me të tjerët.

E falënderoj [Koalicionin] KOMRA që na ka mësuar ta dëgjojmë njëri tjetrin dhe ta lëshojmë lotin edhe për hallin e tjetrit

Deklaratë: Gordana Djikanovic, Shoqata e Familjeve të Kidnapuarve dhe të Vrarëve në Kosovë, revista Kosmetike žrtve, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA në nevojitet për ti përcaktuar faktet për ata të cilët kanë kryer krime dhe të largohet anatema se disa popuj janë kriminel.

Nuk është e lehtë të jetohej në Serbi dhe të bartet barra e diçkaje që e ka kryer individi. Them individi, nuk mendoj një njeri, por shumë prej tyre me emër dhe mbiemër. Ndoshta KOMRA do të ndihmojë që secilit popull dhe secilit shtet ti hiqet anatema e popullit kriminel, që fëmijët e mi të cilët kanë lindur në Prishtinë të mund të shkojnë nesër në Prishtinë e të mos mendojnë se dikush mund tu bëjë keq vetëm pse janë serb. Shpresoj që KOMRA do të na ndihmojë të ngrihem mbi atë që populli është kriminel. Le të përgjigjet secili kriminel për krimet që i ka kryer.

Deklaratë: Gordana Djikanovic, Shoqata e Familjeve të të Kidnapuarve dhe të Vrarëve në Kosovë, revista Kosmetike žrtve, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA mundet të krijoj një dokument të përbashkët mbi atë që ka ndodhë.

Nëse flasim për atë se pse na duhet KOMRA, përveç arsyeve tjera kjo është për shkak se mendoj se i kemi nevojat e përbashkëta. Dokumenti i përbashkët mbi atë që ka ndodhur rreth të cilit pak a shumë të gjithë do të pajtohem.

Deklaratë: Lidija Zekoviq, Aktiviste për të drejtat e njeriut, Mali i Zi, Forumi i pestë rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. Maj 2009.

Kam formuar një grup për grumbullimin dhe përpunimin e të dhënave në nivel të Kosovës dhe këtë e kam institucionalizua. Kam angazhuar përfaqësues nga të gjitha arkivat me qëllim të grumbullimit të të dhënave mbi krimet, vrasjet, masakrat, dëmtimet e objekteve fetare dhe objekteve tjera, shkatërrimet e shtëpive, pastaj për personat e zhdukur, plagosjet, dëbimet, e kështu me radhë.

Deklaratë: Jusuf Osmani, Arkivi i Kosovës, Forumi i pestë rajonal

për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. Maj 2009.

Si Shoqata ne kemi shënuar dëshmitë, kemi emrat e dëshmitarëve. Shoqata ka dorëzuar listën prej treqind kidnapuesve, vrasësve dhe kriminelëve, potencial, sepse derisa të mos dëshmohet në gjykatë, kjo nuk është e mjaftueshme. Mirëpo, këtë e kemi shënuar vetëm ne. Shumica nga këta dëshmitar nuk janë më gjallë. Do të thotë, vitet kalojnë, këtë duhet dikush ta shënoj, ta regjistroj, që kjo të ketë peshë dhe që ndoshta në bazë të saj të procedohet më tutje.

Deklaratë: Gordana Xhikanoviç, Shoqata e familjeve të të kidnapuarve dhe të vrarëve në Kosovë, revista Kosmetike žrtve, Forumi i pestë rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. Maj 2009.

Komisioni do të ketë legjitimitet nëse shtetet marrin pjesë në formimin e saj.

Prandaj konsideroj se është shumë e rëndësishme që të themelohet një Komision i tillë dhe gjithashtu e konsideroj si shumë të rëndësishme që shtetet tona, qeveritë në të gjitha shtetet (...) thjeshtë i japin legjitimitet këtij trupi. Pa pjesëmarrjen e tyre vështirë që ne do të kemi sukses.

Deklaratë: Lidija Zekovic, Aktiviste për të Drejtat e Njeriut, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Duhet fillimisht të formohen komisionet në nivel të shteteve e pastaj atë rajonale.

Propozim i shoqatës është që të filloj iniciativa në nivel lokal, e tek pastaj të lidhen shtetet e rajonit... nuk mundet KOMRA të fshehet pas asaj që dikur e qanum vëllazërim bashkim. Komisioni është i domosdoshëm, mirëpo së pari në nivel të shtetit e më vonë të ngrihet në nivel rajonal.

Deklaratë: Bajram Qerkini, Shoqata Kujtimi, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Duhet formuar zyra dhe secila prej tyre duhet ta ketë dokumentacionin e vet, me qëllim të evitimit të manipulimeve.

Deklaratë: Jusuf Osmani, Arkivi Shtetëror i Kosovës, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

37.2. Punëtorja: Struktura e KOMRA-s

Kriteret për përzgjedhjen e anëtarëve, dhe mënyra e përzgjedhjes së anëtarëve të KOMRA.

Udhëheqës të kësaj punëtorie kanë qenë Aleksandar Trifunovic (Projekti Mediatik, *Buka*, BH) dhe Bekim Blakaj, (Fondi për të Drejtën Humanitare Kosovë). Në diskutim morën pjesë 24 pjesëmarrës, kryesisht përfaqësues të organizatave joqeveritare.

KOMRA duhet të ketë një zyre qendrore dhe shumë zyre kombëtare, si dhe përfaqësitë në vendet ku janë kryer më së shumti krimet.

Zyra kryesore e Komisionit Rajonal ti definoj zyrat, pra brenda territorit të shtetit sepse sipas të gjitha gjasave në Kroaci do të jetë e nevojshme të ketë zyre atje ku janë kryer krimet më të rënda, e ato janë Krajina, Sllavonia, Dalmacia, pra Knini pas operacioneve Olluja dhe Blesak.

Deklaratë: Suzana Kunac, B.a.b.e., Kroaci, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Mendoj se është e domosdoshme të ekzistoj një zyre qendrore me qëllim të grumbullimit të dhënave nga zyrat rajonale respektivisht territoriale. Parashihet që secili shtet ta financoj funksionimin e zyrave të veta. Mendoj se kjo ka anën e vet pozitive për shkak se ekziston mundësia që në secilin shtet të zgjerohet rrjeti i zyrave territoriale, në numër më të vogël apo më i madh, varësisht nga nevoja (...) Përse them zyra qendrore? Për arsyen e thjesht se ky do të ishte vendi i grumbullimit të gjitha të dhënave e në të njëjtën kohë edhe vendi do të shkonin të gjitha iniciativat në drejtim të kreut të shteteve përkatësisht institucioneve përgjegjëse në kuadër të shteteve.

Deklaratë: Zarko Radic, Organizata Republikane e Familjeve të Luftëtarëve të Zënë Rob dhe Civilëve të Zhdukur e Republika Srpska, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Sa u përket anëtarëve të Komisionit, të zyrës qendrore të Komisionit, secili shtet i kandidon anëtarët e saj të cilët do të marrin pjesë në punën e Komisionit.

Deklaratë: Ylber Maxhuni, Youth Step, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Komisionet [zyrat]duhet të jenë në nivel kombëtar. Megjithatë, secili komision e njej vendin e vet, njerëzit e vet, ne jemi aq shumë në kontakt sa që të gjithë njihemi dhe që të gjitha ato komisione prapë i dorëzojnë të dhënat ndonjë Komisioni qendror i cili do të jetë në nivel të gjitha shteteve të ish Jugosllavisë.

Deklaratë: Lozanka Radoicic, Shoqata e Prindërve Besimi, Shpresa, Dashuria, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA me siguri do ta fitoj në Kozarc, prej nga unë vij, përkrahjen e popullit boshnjak për shkak se këtu është kryer krimi ndaj tyre. Këtu kanë qenë tri kampe përqendrimi të cilat veç janë dëshmuar dhe proceduar e kështu me radhë, do të thotë këto janë faktet (...) Mirëpo çka me Serbët të cilët janë në Prijedor. A do ta përkrahin ata KOMRA, mirëpo jo duke u marr me çështjen e serbëve në Sarajevë, por që serbët të merren me çështjen e krimeve ndaj Myslimanëve në Prijedor, më kuptoni. (...) qëllim i KOMRA duhet të jetë edhe ajo se si do të ballafaqohet popullata civile me faktet se krimet kanë ndodhur dhe ato duhet të pranohen, dhe të gjyko-hen. (...) Mendoj që Komisioni kurdoherë të duhet ti ketë zyrat këtu për shkak se këtu kanë qenë tre kamp edhe nëse në Bosnje kjo anashkalohe, do të thotë nuk do të ketë sukses.

Deklaratë: Ervin Blazevic, Shoqata Mladost, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Secili shtet duhet të përfaqësohet me numër të njëjtë të anëtarëve në KOMRA.

Mendoj që secili shtet duhet të përfaqësohet me numër të njëjtë të anuarve në Komision.

Deklaratë: Ylber Maxhuni, Youth Step, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Komisioni duhet të jetë rajonal, ti ketë komisarët në nivelin rajonal dhe këtu duhet përcaktuar njëfarë principi, ta zëmë dy anëtar për secilin shtet apo diçka të ngjashëm. Ai Komision Rajonal, si trup kryesor dhe si organi më i lartë i miraton të gjitha raportet dhe eventualisht i prezanton në publik hetimet e viktimave. Përveç kësaj, në nivel kombëtar, do të duhej organizuar, le tu themi, trupat operative ekzekutive apo nën komisionet të cilat do të kenë qasje më të lehtë të dhënat dhe viktimat, lokacionet dhe vendet e ndryshme.

Deklaratë: Andrej Nosov, Iniciativa e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të jetë e trup i pavarur dhe të mos u shërbej kërkesave kombëtare.

Ne, këtë projekt veç e kemi sjell në kuptimin mbi kombëtar dhe në këtë kuptim nuk duhet të bëhemi peng i krijimit të njëfarë strukture e cila do të ketë karakter kombëtar sipas sistemit sa banor aq viktimat dhe sipas këtij principi të zgjedhën përfaqësuesit.

Deklaratë: Amir Talic, Shoqata e Ilogoristëve Sanski Most, BH,

Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Është parashtruar pyetja se a do ta pranojnë serbët e Kosovës zyrën e KOMRA apo për ta do të ishte e pranueshme vetëm zyra në Serbi.

A do të pranohej Komisioni Kosovar [nënkomisioni i KOMRA] nga ana e serbëve të Kosovës apo ndoshta ata do të ishin më të afërt me komisionin në Serbi? Do të thotë kur flasim për ato komisionet lokale, kombëtare, cila do të ishte struktura e anëtarëve të atyre komisioneve? A marrin pjesë vetëm Shqiptarët apo edhe të tjerët?

Deklaratë: Gazmir Raci, ProPeace Platform, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Qendra KOMRA duhet të jetë në Bosnje dhe Hercegovinë, apo në ndonjë shtet jashtë rajonit të ish RSFJ.

Sipas të gjithë treguesve, Bosnja ka pësuar më së shumti në të gjitha aspektet. Aty besohet se kanë rënë më së shumti viktimat dhe duket disi logjike, (...) që Bosnja të bëhet njëfarë qendre rajonale për të gjithë, e pastaj vendet tjera do të formonin qendrat e tyre.

Deklaratë: Marinko Xhuriq, Shoqata e të kidnapuarve dhe të vrarëve në Kosovë, Serbi, Forumi i pestë rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. Maj 2009.

Sa i përket zyrës kryesore të Komisionit, ndoshta të jetë në ndonjë vend të tretë, nëse pajtohen të gjitha shtetet. Pra diku jashtë ish RSFJ.

Deklaratë: Ylber Maxhuni, Youth Step, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të ketë anëtar të cilët janë të kualifikuar për verifikimin e vërtetësisë së dëshmive dhe dëshmitarëve.

Nëse është qëllimi të emërohen autorët në këto raporte atëherë është e domosdoshme që kjo strukturë e organizatës të ketë disa njerëz, funksione të cilët do ta bënë verifikimin e vërtetësisë së këtyre dëshmive.

Deklaratë: Dushko Medic, Rrjeti i Gjellbër i Vojvodinës, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Institucionet nuk duhet të jenë të përfaqësuar në KOMRA.

Njerëzit të cilët do të kandidojnë nuk mund të kenë

në biografinë e tyre diçka me të cilën do ta dëmtonin respektin e KOMRA apo vet idenë e saj. Kjo sipas meje nënkupton asnjë person me të kaluar apo të tashme politike si dhe në çfarëdo mënyre aktiv ushtarak apo cilëso nga strukturat ushtarake.

Deklaratë: Marinko Djuric, Shoqata e të Kidnapuarve dhe të Vrarëve në Kosovë, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Unë mendoj se anëtarët e Komisionit nuk duhet të jenë përfaqësues të institucioneve. (...)

Deklaratë: Gazmir Raci, ProPeace Platform, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Ka propozime që veteranët të jenë anëtarë të KOMRA.

E pse të mos përfshihen edhe veteranët e luftës.

Deklaratë: Gazmir Raci, ProPeace Platform, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Pjesëmarrja e shoqërisë civile siguron dimensionin etik të punës së Komisionit.

Një ditë kur të formohet Komisioni, përfaqësuesit e shoqërisë civile, nuk e di sipas cilit kriter, do të zgjidhen, sepse është shumë e vështirë të përcaktohet legjitimiteti i njerëzve nga shoqëria civile, mirëpo është shumë e rëndësishme që zëri i tyre dhe numri i anëtarëve të komisionit nga radhët e tyre të jetë i tillë që të siguroj një lloj kualiteti të punës etike të Komisionit.

Deklaratë: Sanja Elezovic, Instituti për Shoqëri të Hapur, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Kriteret për zgjedhjen e anëtarëve të KOMRA duhet ta sigurojë përfaqësimin e të gjitha grupeve shoqërore, përfshirë edhe bashkësinë akademike, psikologët, sociologët, juristët, organizatat për të drejtat e njeriut, shoqatat e viktimave, dhe të gjithë anëtarët duhet të japin betimin që i obligon moralisht.

Kuptimi moral i zgjedhjes duhet gjithashtu të rregullohet me kriteret e caktuara, për shembull biografia. (...) Nuk kisha dashur që përsëri të vras mendjen nëse ai është polic, ish oficer apo diçka tjetër, kjo bile për momentin është e parëndësishme (...) Ata njerëz, ashtu si mjekët, duhet të japin një lloj betimi e cila i përcakton kuptimin moral të punës që do ta bëjë nesër.

Deklaratë: Amir Talic, Shoqata e llogoristëve Sanski Most, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i

Zi, 29-30 maj 2009.

Sa i përket vet kriterëve, mendoj që merren parasysh ato themelore, që dikush të mos ketë qenë i dënuar për vepër penale, e që më vonë nga struktura e vet komisarëve duhet pasur parasysh që të jenë të përfaqësuar të gjitha grupet e interesuara, e kjo do të thotë nga luftëtarët për të drejtat e njeriut, organizatave të shoqërisë civile, viktimave dhe të gjitha grupeve tjera të cilat mund të kontribuojnë kësaj besueshmërie.

Deklaratë: Andrej Nosov, Iniciativa e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Ky Komision rajonal duhet të jetë ekip ekspertësh, do të thotë persona që do të jenë në gjendje të bisedojnë me viktimat, të marrin deklarata, ti dokumentojnë me fakte në mënyrë objektive, pra pa i dhënë kah bisedës, pa manipuluar me atë që flitet dhe kur e them këtë mendoj se këtu duhet të jenë edhe psikologët dhe sociologët, por edhe vet viktimat si the personat me autoritet.

Deklaratë: Borka Rudic, Shoqata e Gazetarëve të BH, BH, Forumi i Pestë Rajonal për Drejtësi Tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

80% e bashkëqytetarëve të mijë është nëpër tërë botën dhe mua më intereson se si do ti gjejnë këta hetues gjithë ata njerëz nga Australia e deri në Amerikë. Plus shumica e këtyre njerëzve kanë kaluar nëpër llogore, janë me shëndet të dobët dhe thënë troç me kohë po vdesin. Për këto pesëmbëdhjetë vite kanë vdekur shumë dëshmitar të gjallë.

Deklaratë: Ervin Blazheviq, Shoqata rinore Mladost, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Kriter jashtëzakonisht i rëndësishëm është që personat anëtar të Komisionit të kenë kapacitet ta jashtëzakonshëm emotiv, psikologjik dhe mendor për të bartur gjithë atë që mund ta dëgjojnë apo me çka mund te punojnë. (...) Shumë është e rëndësishme të mendohet në përfaqësimin e bashkësisë akademike sepse ajo mund të balancoj nivelin emotiv-psikologjik.

Deklaratë: Emina Buzhinkiq, Shoqata e të rinjve të Kroacisë.
Deklaratë: Sanja Elezovic, Instituti për shoqëri të hapur, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Koalicioni për KOMRA duhet ta mbaj një lloj pronësie mbi KOMRA dhe kur të formohet duhet penguar nxjerrjen e të pavërtetave në publik.

Unë mendoj që duhet të kemi strukturë drejtuese

dhe se ku Koalicioni i deritashëm me KOMRA duhet të mbaj pronësinë mbi KOMRA-në, për shkak se mendoj që nëse kjo lëshohet në nivel kombëtar, në nivel shtetëror, në qeveri, do të vije deri te politizimi dhe se do të tentohet në mënyra të ndryshme të pengohet të thanit e vërtetës.

Deklaratë: Borka Rudic, Shoqata e Gazetarëve të BH, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30. Maj 2009.

Pjesëmarrësit kanë mendime të ndara rreth asaj se a duhet të huajt të marrin pjesë në punën e Komisionit.

Më duket se anëtarët ndërkombëtar të Komisionit do mund të ishin problem shumë i madh në atë bashkësi në të cilën bashkësia ndërkombëtare e ka humbur besueshmërinë. Edhe në këtë kuptim unë nuk do të pajtohesha që ata të jenë të pranishëm. Në anën tjetër mendoj se ekziston një pjesë e mirë e publikut të cilët në ekspertët ndërkombëtar gjejnë ekspert të pavarur kështu që ky është një diskutim shumë, shumë i rëndësishëm.

Deklaratë: Emina Buzinkic, Shoqata e të Rinjve të Kroacisë, Kroaci, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Mendoj se dilema e zgjedhjes eventuale të të huajve në Komision, nuk do të them bashkësisë ndërkombëtare sepse në këtë rast po flas për individ, do të mund të bëhej me të njëjtat kritere si zgjedhja në vendet e rajonit, pra me të njëjtat kritere. Pra që të jetë person me moral, me biografi të vërtetuar dhe me gjithë atë që mund të siguroj pjesëmarrja e tij në aspektin kualitativ. Do të thotë në këtë kuptim nuk duhet të turpërohem për të krijuar rregullën nëse duhet apo jo të kemi të huaj në Komisionin tonë.

Deklaratë: Amir Talic, Shoqata e Llogoristëve Sanski Most, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

37.3. Punëtorja: Mandati i KOMRA

Në debatin për mandat morën pjesë 56 pjesëmarrës të forumit të Pestë, në mes të cilëve kishte aktivistë për të drejtat e njeriut, avokatë dhe 10 pjesëmarrës të familjeve të viktimave nga rajoni. Drejtues ishin Gordan Bosanac (Qendra për studime paqësore, Kroaci) dhe Bogdan Ivanisevic (Qendra ndërkombëtare për Drejtësi Tranzicionale).

KOMRA duhet të merret me zbulimin e varreve masive, zhdukjeve me dhunë, vrasjeve masive

dhe përndjekjen e popullatës civile.

Nga këto vepra unë sigurisht i kisha veçuar varret masive, dmth këto janë veprat më të rënda... Pastaj vijnë zhdukjet e dhunshme apo me dhunë... Mendoj që kjo është çështja e cila e meriton mandatin e plotë të KOMRA-s, fati i këtyre njerëzve, vendet e mundshme ku gjenden trupat e tyre, mënyra e zhdukjes. Pastaj vijnë vrasjet, do të thotë vrasjet në forma të ndryshme të pavarura nga gjërat të cilat i dimë për varrezat masive, e pastaj vijnë kampet, përndjekja etnike, sigurisht të shtrirjeve më të mëdha.

Deklaratë: Salem Čorbo, Shoqata Kthimi dhe Mbijetesa e Qëndrueshme, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të përfshijë kohën para shpërthimit të luftimeve të armatosura të vitit 1991 por edhe kohën pas vitit 2001.

Shqiptarët nga Kosova këtë diskriminim e shohin në kontinuitet, atje nuk ka filluar në vitet e '90-ta por shumica thonë se ka filluar gjatë viteve të '80-ta, pas vitit 1981 kur patën filluar burgosjet, madje edhe vrasjet, kur ushtarët vriteshin nëpër kazerma të ndryshme nëpër pjesë të ndryshme të Jugosllavisë dhe mua më duket se do të kishte qenë mirë nëse do të flisnim më shumë për këtë gjë sot.

Deklaratë: Nora Ahmetaj, aktiviste për të drejtat e njeriut, Kosovë, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, më 29-30 maj 2009.

Në Kosovë do të duhej të mbulohej koha nga 11 marsi i vitit 1981 kur një student në mensën studentore në Prishtinë e kishte gjuajtur pjatën në tokë, në kohën kur kishte arritur stafeta e Titos në qendër të Prishtinës dhe aty u pat kërkuar që Kosova të firon statusin e republikës dhe në anën tjetër ky student pat thirrur 'Poshtë Tito!...' kështu që në thelb lufta e armatosur në Kosovë nisi më 11 mars të vitit 1981, dhe sipas meje mori fund më 9 qershor të vitit 1999 kur u nënshkrua marrëveshja e Kumanovës.

Deklaratë: Teki Bokshi, avokat nga Kosova, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Komisioni duhet të shpjegojë çka ka ndodhur para se të fillonin veprimet luftarake sepse veprimet luftarake nuk filluan nga vetvetja, atyre iu kanë paraprirë përshtjellime të caktuara politike, konfliktet e kështu me radhë. Dhe duhet të nisët vetëm nga janari i vitit 1991 dhe të flitet si kanë filluar këto veprime luf-

tarake. Mua më duket se nuk do të jetë punë e plotë nëse në fakt nuk bëhet një hyrje, përkatësisht nëse nuk bëhet një bazë e cila do të mund të shërbente për shqyrtim më real të rrethanave para fillimit të veprimeve luftarake.

Deklaratë: Amir Kulagic nga Srebrenica, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Për Kosovën vlen rregulla që çështja ende nuk është e definuar dhe e përfunduar dhe se atje ende ndodhin krimet. Asgjë nuk mund të merr fund me vitin 2001 kur tashmë në vitin 2006 e kemi dikë të kidnapuar dhe për të cilin edhe sot nuk dihet asgjë.

Deklaratë: Olivera Budmir, Shoqata e Familjeve e të rrëmbyerve, të zhdukurve dhe të vrarëve në Kosovë, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Pjesë e mandatit të KOMRA-s duhet të jenë edhe krimet seksuale, mobilizimi i dhunshëm i refugjatëve dhe përgjegjësia institucionale.

Krimet seksuale, dhunimet, prostitucioni i dhunshëm e pastaj robërimi seksual, shtatëzënia e dhunshme... duhet të hyn në mandatin e KOMRA, pastaj mobilizimi i dhunshëm i refugjatëve, gjë që ka ndodhur në Serbi gjatë viteve 1993, 1994 e mjaft masovikisht edhe në vitin 1995... Unë do të dëshiroja se në atë që quhet anatomi e krimit t'i shtohet edhe pyetja e përgjegjësisë institucionale.

Deklaratë: Staša Zajović, Gratë në zi, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të merret me viktimat e bombardimeve të NATO-s.

Ekzistojnë viktima të cilat janë pasojë e bombardimit, në fakt të bombardimit të NATO-s; për shkak të kësaj ka shumë njerëz të cilët janë zhdukur, nëpër trena, nëpër ura... Kjo gjithashtu është një gjë e cila duhet të njihet.

Deklaratë: Olivera Budimir, Shoqata e familjeve të të rrëmbyerve, të zhdukurve dhe të vrarëve në Kosovë, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të zbardhë karakterin e konflikteve të armatosura dhe përgjegjësinë e bashkësisë ndërkombëtare.

Mandati i KOMRA-s do të duhej të ishte dy gjëra. E para, do të duhej të ishte karakteri i konflikteve të armatosura. Sidoqoftë, ne duhet të vejmë në pyetje në tërësi, prej Srebrenicës e më tej, çka ka bërë bash-

kësia ndërkombëtare për të zgjidhur problemin e konflikteve në ish Jugosllavi.

Deklaratë: Narcis Misanovic, Organizata e vetme për luftëtarët e demobilizuar, BH, Forumi i Pestë Rajonal për transicionin e drejtësisë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet t'i bashkojë shoqatat e viktimave në kërkesën që të gjinden të zhdukurit dhe për dënimin e atyre të cilët kanë kryer krimet.

Nuk kam drejtë që këtu të paragjykoj, të bëj thirrje dhe të gjykoj se kush është keqbërës më i madh apo më i vogël. Nuk kam të drejtë ta bëj këtë gjë por kam të drejtë të them se duhet të bashkohemi dhe të kërkojmë mundësitë e gjetjes së numrit sa më të madh të personave të zhdukur dhe të përgjigjet ai i cili e ka bërë krimin mbi ta. Nëse shndërrohemi në gjykata, nëse e paraqesim veten si avokatë të caktuar, gjyqtarë apo çka do, prej KOMRA nuk do të ketë asgjë.

Deklaratë: Marko Grabovac, Shoqata për kërkimin e luftëtarëve të robëruar, civilëve të zhdukur të Republika Serbska, BH, Forumi i Pestë Rajonal për transicionin e drejtësisë, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të përpilojë listën e humbjeve në njerëz gjatë luftimeve të armatosura.

Komisioni Rajonal për t'i vërtetuar faktet duhet të krijojë një listë të humbjeve në njerëz, apo listë të atyre që kanë pësuar, por me këtë mënyrë për secilin preson që e ka humbur jetën apo është rrëmbyer dhe larguar apo në ndonjë mënyrë tjetër është zhdukur apo vrarë të ketë një karton në të cilin duhen paraqitur të gjitha të dhënat personale, duhet të ketë vend ku shkruhet nëse ky person ka qenë pjesëtar i ndonjë formacioni të caktuar ushtarak apo ka qenë civil, duhet të shkruhen rrethanat në të cilat ky person e ka humbur jetën apo është larguar e kështu me radhë, a është identifikuar, a është varrosur e kështu me radhë.

Deklaratë: Amir Kulagic nga Srebrenica, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të organizojë mbrojtjen e dokumentacionit të organizatave joqeveritare.

Mendoj se do të ishte mirë që KOMRA të punojë drejt krijimit të një baze të vetme të të dhënave jo vetëm të viktimave por edhe të dokumenteve të cilat mund të gjenden tek institucionet joqeveritare, t'i sistematizon ato, ti mbron në mënyrë adekuate kështu që të mos shkon deri te humbja apo shkatërrimi i dokumenteve të caktuar dhe shumë të rëndësishëm, të cilët mund

të ndihmojnë jo vetëm në identifikimin e viktimave por edhe në vërtetimin e fakteve tjera të cilat mund të zbardhin rrethanat apo modelet e krimit në një territor të caktuar.

Deklaratë: Amir Kulagic nga Srebrenica, BH, forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të merret me përgjegjësinë e institucioneve.

Unë do ti jepja KOMRA mandat që të merret jo vetëm me veprimet e individëve por edhe me veprimet e institucioneve, organeve. Pse të mos merret KOMRA me krimet të cilat i kanë kryer shtëpitë mediale ... përkatësisht kryeredaktorët e tyre, gazetarët e kështu me radhë, pastaj pse KOMRA nuk do të merrej me faktin se organe të caktuara policore dhe polici të tëra të shteteve të rajonit në një mënyrë kanë qenë kryes, në fakt urdhërues të krimeve të cilat janë kryer nëpër kampe, burgje etj.

Deklaratë: Ibro Bulic, Prokuroria e BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

Nuk ka krim, krimi është shumë i sofistikuar, dikush e ka menduar dhe e ka organizuar, dikush e ka kryer, dikush e ka aplauduar, dikush e ka nxitur e kështu me radhë. I përkrahë të gjithë ata të cilët thonë se duhet të merremi me institucionet, në fakt me njerëz në institucione.

Deklaratë: Amir Kulagic nga Srebrenica, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të zbardh fakte të cilat deri tani nuk janë vërtetuar, e të cilat kanë të bëjnë me konfliktet në rajon, si dhe faktet të cilat kanë të bëjnë me përgjegjësinë individuale.

Ekzistojnë faktet të cilat i ka vërtetuar Tribunali për ish Jugosllavinë, fakte të cilat nuk mendoj që përsëri duhet t'i vërtetojmë, por thjeshtë duhet të kopjohen, të huazohen... Lista e dytë e fakteve do të jetë për faktet e vërtetuara të cilat deri tani, në fakt që nga fillimi i punës së KOMRA i kanë vërtetuar organet e drejtësisë në shtetet e caktuara të rajonit. Mirëpo, aty do të shfaqen problemet sepse një fakt i vetëm do të vërtetohet ndryshe nga ana e gjykatave të ndryshme. Dhe lista tjetër do të duhej të ishte ajo e fakteve të cilat nuk janë vërtetuar dhe të cilat duhen vërtetuar, të vihen në listën e fakteve të cilat duhen vërtetuar. Këto do të duhej të ishin fakte që kanë të bëjnë objektivisht me luftën, konfliktet në rajon, e pastaj do të pasonin faktet që kanë të bëjnë me vepra të kryera individual-

isht, me përgjegjësi individuale.

Deklaratë: Ibro Bulic, Prokuroria e BH, forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29-30 maj 2009.

KOMRA duhet të merret me viktima, të vërtetojë pse janë vrarë njerëz të pafajshëm dhe të ndihmon në gjetjen e mbetjeve mortore.

Zotërinj të dashur për mua aspak nuk ka rëndësi ngushëllimi juaj, që ky shtet është fajtor. Për mua kjo nuk ka rëndësi. Për mua ka rëndësi që të dijë se tre personat (nëna, babai dhe vëllai) për të cilët thash se janë vrarë, t'i gjej mbetjet mortore, ti varrosi në përputhje me zakonet e mia dhe zakonet e kombit tim, dhe të paktën të dijë se kush dhe për çfarë qëllimi e ka bërë këtë.

Deklaratë: Milosav Stojković, Shoqata e të rrëmbyerve dhe të vrarëve në Kosovë, Forumi i pestë rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Viktimat ndaj të cilave është kryer krimi janë persona të mbrojtur nga konventa e Gjenevë.

Në të drejtën ndërkombëtare, në fakt në zakonet e të drejtës ndërkombëtare, persona të mbrojtur janë të gjithë ata ndaj të cilëve është kryer krimi.

Deklaratë: Ibro Bulic, Prokuroria e BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Çdo kush që ka përjetuar dhunë, të mos harrojmë këtë gjë, nga maltretimi fizik, seksual, joseksual e tjera, e deri te vrasja me anë të torturës, është viktima e cila është e palejueshme dhe e papranueshme.

Deklaratë: Srdan Dvornik, aktivist për të drejtat e njeriut, Kroaci, Forumi i pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.- 30.maj 2009.

Mandati i KOMRA nuk duhet të jetë i kufizuar. Komisioni duhet të siguron dhe të ruan dokumentacionin, ndërsa varet nga organet gjyqësore që ta përfundojnë punën.

Për këtë arsye mendoj se kur është në pyetje mandati i vetë organit, duhet të jetë i pakufizuar. Sepse krimi i luftës nuk vjetrohet... Çështja e dytë... të siguron që të mos zhduket dokumentacioni. Nëse i ruani dokumentacionet herdokurë keqbërësi do të shpallet keqbërës, e viktima do të fitojë satisfaksionin. Secili krim është unik dhe secili dokument i cili sot mund të ruhet duhet të arkivohet në mënyrë që shtetet tona të bëjnë presione mes veti që kjo punë në kuptimin juridik të merr fund. Kush do ta përfundojë? Vetëm organet shtetërore dhe gjykatat. Ne nuk mund të pretendojmë se e kemi karakterin e çfarëdo organi gjyqësor.

Deklaratë: Branislav Radulović, Shoqata e juristëve të Mali të Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

KOMRA duhet të ketë sukses, andaj nuk duhet të merret me shkaqet e luftës.

Mendoj se nuk duhet të merremi me shkaqet e luftës, do të thotë me çështjen se kush ia nisi, me vrasjen e dasmorit serb, apo në Borovo Selo, e kështu me radhë, por të kemi gjithmonë parasysh se KOMRA duhet të ketë sukses. Në të kundërtën nuk do të ketë sukses, nuk do t'i përvetësojë të gjithë shtatë qeveritë dhe parlamentet.

Deklaratë: Jasna Bogojević, aktiviste e organizatave joqeveritare nga Serbia, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, 28. dhe 29. 06.2009. Budvë, Mali i Zi

Shkaqet, implikimet politike, vepruesit, këto janë gjëra të rendit të dytë, të parëndësishme, jo ato të cilat duhen mënjanuar por duhen nxjerrë në pah. Këto vijnë në rend pas dhe e vetmja gjë ku KOMRA mund t'i jep vetes mandat të plotë, është çështja e dëshmive të viktimave nga vetë goja e tyre, detektimi i asaj që ka ndodhur, ta çoj çështjen deri në fund.

Deklaratë: Srđan Dvornik, aktivist për të drejtat e njeriut, Kroaci, Forumi i pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Konsideroj që Komisioni duhet të merret më shumë me pyetjen e fakteve se sa me vetë kualifikimet juridike të krimeve të caktuara. Komisioni nuk do të duhet të hynte në implikimet juridike por vetëm duhet të paraqet llojin e krimit në kuptim të rrëmbimit, vrasjes, dhunimit e kështu me radhë, ndërsa në pyetjen e përndjekjes gjyqësore natyrisht të pritret që me këtë do të merren gjykatat dhe organet gjyqësore.

Deklaratë: Howard Varney, Qendra ndërkombëtare për drejtësinë tranzicionale – ICTJ, Forumi i pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

KOMRA duhet të merret me shtetësitë e anuluar në Slloveni.

Ka të bëjë me anulimet e nënshtetësisë së Republikës së Sllovenisë dhe të kuptoni se sa problem i madh është ky. Duhet t'u them se ende janë 12.000 njerëz të shlyer nga Sllovenia. Nuk do të doja t' zvoqëloja rastet më të rënda të armatosura të cilat kanë ndodhur në Jugosllavi por që edhe këto akte kriminele të përndjekjes, nuk e di a është kjo shprehje adekuate, tashmë e kam harruar gjuhën serbo-kroate, që edhe këso gjëra të hyjnë në interesim të KOMRA.

Deklaratë: Aleksandar Todorović, Nisma civile e të shlyerve, Slloveni, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

37.4. Punëtorja: Dëgjimi publik dhe marrëdhënia ndaj kryesve të krimeve të luftës dhe shkeljeve tjera të rënda të të drejtave të njeriut

Në debat morën pjesë 75 pjesëmarrës të Forunit të Pestë për drejtësinë tranzicionale, në mes të cilëve ishin 25 përfaqësues nga shoqatat rajonale të familjeve të viktimave. Pos sugjerimeve dhe këshillave në lidhje me temat e punëtorisë, disa pjesëmarrës ishin të mendimit se prioritet ishte vërtetimi i shkaqeve të luftës dhe krimeve,² ndërsa përfaqësuesit e shoqatave serbe shprehën se serbëve u duhej garanci që të gjitha viktimat do të trajtoheshin barabartë.³ Moderatorët e debatit ishin Tea Gorjanc- Prelević (Aksioni për të drejtat e njeriut, Mali i Zi) dhe Dinko Gruhonjić (Shoqata e pavarur e gazetarëve të Vojvodinës, Serbi).

Dëshmia e drejtpërdrejtë e viktimave jep hapësirë për katarsë dhe bashkëndjesi.

Arsyeja pse sipas mendimit tim dëgjimet publike janë shumë të rëndësishme, kur flasim para së gjithash për empatinë, është fakti se për shembull rasti tani i përmendur i vrasjes së të rinjve boshnjakë (Shkorpionët) dhe xhirimet të cilat u treguan nga ana e të gjitha stacioneve televizive në Serbi, ajo të cilën unë arrita ta përcjelli në publik së pari ka shkaktuar shok, e pastaj dhimbje dhe ndjesi për këto viktime. (...) Mendoj se KOMRA në praktikë është rasti i parë serioz, dhe kam frikë rasti i fundit që të dëgohet zëri i viktimave.

Deklaratë: Dinko Gruhonjić, Shoqata e pavarur e gazetarëve të Vojvodinës, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Andaj dëgjimet publike do të jenë një lloj i çlirimit, një lloj i katarsës dhe natyrisht një lloj i ndihmës tejet të çmueshme për ata të cilët do t'i procesojnë krimet e luftës.

Deklaratë: Jusuf Trbić, Bashkësia kulturore boshnjake Preporod, BH, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Nuk e di a keni dëgjuar për të Shlyerit e Republikës së Sllovenisë? Deri sa nuk filluam të dëshmojmë, personalisht nuk kemi bërë asgjë. Publiku nuk ka ditur për neve, sllovenët nuk kanë bashkëndjerë me neve, e

2 Ibrahim Ćekić, ish i dënuar politik nga Mali i Zi: *Mendoj se kjo që ju po përpiqeni të merreni me pasojat është një gabim shumë i madh, sepse para së gjithash mendoj se këtu duhet të merremi me shkaqet, përkatësisht me shkakun që ka sjell të kemi sot Srebrenicën, Dubrovnikun, Bijelinën, çka di, Sarajevën etj.*

3 Milena Parlić, Shoqata e familjeve të rrëmbyerve dhe të vrrarëve në Kosovë. Serbi: *Për ne është shumë me rëndësi individualizmi i krimit, që mos të ketë aspak politikë në KOMRA, që kjo të mos ekzistojë fare. Pra, që të gjitha viktimat të jenë të barabarta, kjo është më e rëndësishme për ne.*

kur filluam të dëshmojmë në publik, nga 5 për qind i depërtimit në publikun slloven kemi arritur në 45 për qind.

Deklaratë: Irfan Beširević, Qendra sociale, Rog, Slloveni, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Mendoj që është shumë e rëndësishme që t'i shohim viktimat me emër dhe mbiemër dhe në fytyrë, me lot, me dhimbjen, pavarësisht se sa e vështirë do të mund të ishte kjo gjë, por kjo është e vetmja mënyrë se si të vijmë në vete ndoshta, pas tërë këtyre viteve dhe që ndoshta fëmijët tanë të nisin të bëjnë diçka tjetër në këto vende, e të mos kthehemi vazhdimisht dhe të sillemi në rreth.

Deklaratë: Ljiljana Stojanović, Qendra për demokraci dhe zhvillim të jugut të Serbisë, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Kur është në pyetje dëshmia publike do të doja të them se kjo është gjë e drejtë, që len përshtypje shumë të madhe në të gjithë njerëzit rreth neve dhe në rajon...

Deklaratë: Ljubiša Filipović, Shoqata e familjeve të rrëmbyerve dhe të vrarëve në Kosovë, Crveni božur, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Nocionin e viktimës duhet definuar në përputhshmëri me standardet e të drejtave të njeriut.

Viktimë është secili individ apo grup mbi të cilin është kryer krimi, gjithashtu viktimë është qytetari mbi të cilin është kryer çfarëdo lloj i dhunës i motivuar nga akti kriminel dhe jo njerëzor apo me anë të veprimit kundër standardeve të pranuar ndërkombëtarisht të cilat garantojnë realizimin e të drejtave të njeriut.

Deklaratë: Velija Murić, Komiteti malazias i juristëve për të drejtat e njeriut, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Duhet treguar me gisht mbi atë që është organizatori i të gjithë kësaj, duhet bërë dallimin në mes viktimave. Një gjë është viktimë e cila është vrarë në prag të shtëpisë së saj, tjetër është ai i cili ka shkuar në vend të huaj që të kërkon diçka e kështu me radhë.

Deklaratë: Ibrahim Ćikić, ish i burgosur politik, Mali i Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Viktimë është edhe ai i cili është vrarë në pragun e vet, por në të njëjtën kohë viktimë janë edhe ata të cilët janë përndjekur dhe përzënë nga shtëpitë e tyre, do të thotë nuk janë vrarë. Andaj nocioni i viktimës ka shumë shumë kuptime dhe mendoj

se gjatë punës së KOMRA, dhe posaçërisht në të folurit publik, të mos bëhen vlerësime të njëjta, aty ku nuk guxohet të bëhen.

Deklaratë: Esad Kočan, javorja Monitor, Mali i Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Dëgjimet publike nuk duhen kufizuar vetëm në viktima.

Jam i mendimit se duhen dëgjuar të gjithë ata të cilët duan të japin rrëfimin sepse ne nuk jemi në gjendje e as që jemi të thirrur që të vlerësojmë nëse dikush është keqberës apo jo. Natyrisht, për këtë duhet siguruar një mekanizëm, ndoshta ky nuk është termin i duhur, për mbrojtjen e dëshmitarit.

Deklaratë: Jusuf Trbić, Bashkësia kulturore boshnjake Preporod, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Kur janë në fjalë kryesit e krimit, mendoj se ata gjithashtu vuajnë, kanë mjaft trauma dhe se tregimet e viktimave mund t'i shtyjnë që edhe ata të rrëfohen, dhe mendoj se është shumë me rëndësi që gjatë rrëfimit të tregimit të mos kacafyten, të mos fyhen, që tregimi të jetë ashtu si është dhe të krijohet një hapësirë për tregim, të ketë hapësirë për të gjitha tregimet.

Deklaratë: Teufika Ibrahimfendić, Gratë Viva, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Për të gjetur se ku janë zhdukur, për ata që nuk janë aq të fajshëm, që kanë pasur faje më të vogla, që nuk kanë qenë kriminelë më të mëdhenj lufte, ndoshta duhet aprovohet ajo klauzolë për t'iu mundësuar që të dëshmojnë publikisht, që publikisht të nxjerrin gjënë në të cilën kanë qenë pjesëmarrës, në mënyrë direkte apo indirekte, në mënyrë që të arrijmë deri tek e vërteta.

Deklaratë: Nada Dabić, Esperanca, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 29.-30. maj 2009.

Megjithatë duhen konsideruar ndryshe ata të cilët e kanë kryer krimin duke i zbatuar urdhrat, pra duke i respektuar urdhrat e epurve të tyre apo thjeshtë qëndrime politike dhe nacionale nga ata të cilët praktikisht në emër të tyre kanë kryer krime duke u udhëhequr nga qëllimi kriminel.

Deklaratë: Velija Murić, Komiteti malazias i juristëve për të drejtat e njeriut, Mali i Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Në mesin e pjesëtarëve të ushtrisë dhe policisë, në çdo vend ka asi që kanë nevojë të madhe që nën kushte të caktuara dhe në lidhje me raste të caktu-

ara të tmerrshme, të flasin. Jo publikisht – tregohet se kur flasin publikisht kjo përfundon tmerrshëm (për ta) ... Mirëpo nëse ne ia arrijmë të krijojmë një klimë të ndryshme, që kjo të jetë klimë e përkrahjes për ata të cilët flasin publikisht, dëshmojnë për krime, atëherë sigurisht edhe për ata do të jetë më e lehtë që të lajmërohen dhe pastaj në kuadër të këtyre dëgjimeve publike të flasin për krimet.

Deklaratë: Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Në përzgjedhjen e viktimave që të dëshmojnë publikisht përparësi duhet dhënë atyre viktimave dëshmitë e të cilave vërtetohen nga dëshmitarët tjerë.

Mendoj se nuk duhet bërë seleksion, mendoj që në fakt duhet t'u jepet mundësia ta thonë publikisht atyre njerëzve të cilët duan ta bëjnë këtë gjë, nuk do të bëja seleksion në bazë të mënyrës se si mund të dëshmojnë, me rëndësi është dëshira e këtyre njerëzve që të marrin pjesë.

Deklaratë: Ljupka Kovačević, Anima, Mali i Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Unë jam i mendimit që të dëgjohen edhe viktimat edhe dëshmitarët dhe mendoj se kur të marrim parasysh seleksionin e atyre që do të flasin publikisht, përparësi t'u jepet viktimave dëshmitë ose tregimet e të cilëve mund të mbështeten nga dëshmitarët.

Deklaratë: Dragoljub Duško Vuković, gazetar nga Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Mendoj që posaçërisht ishte dashur të dëgjohen gratë, viktimat të dhunimit.

Deklaratë: Sonja Radošević, gazetare nga Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Mali i Zi, 28. dhe 29.05.2009.

Viktimat duhet të dëshmojnë lirshëm, e jo të merren në pyetje si para gjyqit.

Mendoj se duhet lejuar që të flasin lirshëm e të mos e ketë formën e ndonjë veprimi hetues. Thjesht ngase njerëzit në biseda të tilla thonë se kjo gjë duhet respektuar. Disa prej tyre ndoshta munden pak a shumë, por mendoj që nuk duhen të merren në pyetje...

Deklaratë: Ljupka Kovačević, Anima, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Ekziston dilema se a duhet viktimat publikisht t'i emërtojnë kryesit e krimeve.

A duhen emëruar, kjo gjithashtu është dilemë, a duhet emëruar kryesit e krimeve apo jo. Mendoj se gjatë deklaratave publike, dhëniet publike të dëshmitëve, nuk duhen bërë, por pasi që nuk do të jenë të gjitha dëshmitë publike atëherë mendoj që Komisioni thjesht duhet t'i ketë këto të dhëna.

Deklaratë: Ljupka Kovačević, Anima, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Pra nëse KOMRA nga faktet që disponohen konstaton mjaftë dëshmi të tjera për situatën në fjalë, ai në thelb do të mund të emëronte kryesit e krimeve pa e vrarë mendjen për këtë. Dhe mendoj se në raste të tilla kjo edhe do të duhej të bëhej në këtë mënyrë.

Deklaratë: Tea Gorjanc-Prelević, Aksioni për të drejtat e njeriut, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Kam pasur rastin të dëgjoj shumë njerëz të cilët kanë përmendur emra të atyre që i kanë kryer krimet. Natyrisht, ka dallim në mes asaj se njeriu i cili flet ka dëgjuar për diçka apo është dëshmitar që ka parë, që thuhet, me vetë sytë e tij.

Deklaratë: Jusuf Trbić, Bashkësia kulturore boshnjake Preporod, BH, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Nga pozita e gazetarit profesional duhet të them se është shumë e rrezikshme të koklavitemi me emrat e kryesve të krimeve nëse nuk kemi dëshmi për këtë gjë. Ngase, me këtë hymë në një zonë potenciale të mallkimit e kështu me radhë, dhe mund të vijmë në një situatë ku viktimat të cilat për shkak të faktit që eventualisht nuk mund të vërtetohen se dikush është kryes i krimet, të gjykohen nga ata të cilët i kanë kryer krimet, apo nga ata që thuhet se e kanë kryer krimin, dhe ne nuk do të jemi në gjendje, apo Komisioni nuk do të jetë në gjendje që t'i mbrojë.

Deklaratë: Dragoljub Duško Vuković, gazetar nga Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Përdorimi emrave të kriminelëve apo dëshmitarëve apo çfarëdo emrave, kjo shkel principin e drejtësisë, strukturave legale të secilit shtet. Atëherë, a do të kemi dy drejtësi në këtë rast? Një civile dhe tjetrën shtetërore? Apo këto dyja do ta përplotësojnë njëra tjetrën, dhe kështu disi KOMRA do të bëhej servis publik i institucioneve të prokurorisë apo e prokurorit shtetëror në procesimin e kriminelëve të luftës.

Deklaratë: Bruno Čavić, veteran nga Kroacia, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Pra, një gjë është që dikush gjatë dëshmisë ta thotë një emër, e tjetër është kur ky emër shkruhet në

raport. Në të dy rastet ka rëndësi sasia e dëshmimeve. Sepse, kini kujdes, ju ndoshta jeni përgjegjës për hakmarrje, apo liroheni nga hakmarrja nëse keni pasur mjaft bazë për të besuar në të vërtetën e asaj që keni folur. Andaj nëse KOMRA për hir të ndërtimit të fakteve ka dhënë mjaft dëshmi tjera mbi këtë situatë, ai në fakt do të mund të emëronte pa frikë kryesit e krimeve dhe mendoj se në këto raste kjo edhe do të duhet bëhet në këtë mënyrë.

Deklaratë: Tea Gorjanc-Prelević, Aksioni për të drejtat e njeriut, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Familjet e viktimave duhet të vendosin për amnistinë e kryesve të krimit.

Duhet dhënë amnisti të gjithë atyre që bëjnë mirë, atyre që duhen shpërblyer. Mendoj se familjet tona duhen vetë të vendosin se a do të amnistojnë. Zoti do t'i dënojë të gjithë ata që kanë bërë keq, dhe secili kriminel ka emër dhe mbiemër.

Deklaratë: Verica Tomanović, Shoqata e familjeve të të rrëmbyerve dhe vrrarëve në Kosovë, Serbi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Ekziston dilema se a duhen të thirren përfaqësuesite institucioneve që të dëshmojnë publikisht.

A duhet mbajtur dëgjime publike të përfaqësuesve të institucioneve, unë mendoj që jo.

Deklaratë: Ljupka Kovačević, Anima, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Kur bëhet fjalë për çështjen se a duhet mbajtur dëgjime publike të përfaqësuesve të institucioneve, mendoj se kjo është një gjë shumë relevante sepse nëse do t'ia arrinin t'i dëgjonim publikisht përfaqësuesit e institucioneve, në këtë mënyrë do të krijojmë një kontakt specifik me ta, përkatësisht me ata të cilat institucionalisht do të duhej të mërreshin me krimet e luftës, me kompensimin e dëmeve, me të dëmtuarit e kështu me radhë.

Deklaratë: Velija Murić, Komiteti malazias i juristëve për të drejtat e njeriut, Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Nëse duhet t'i vërtetojmë faktet, dhe nëse kjo është një nga mënyrat për ta bërë këtë gjë, e pastaj nga këto fakte të vërtetuara të arrijmë deri te diçka që do të na sprapsë, madje edhe disa nga paraardhësit tanë nga kryerja e krimit, atëherë pajtohem që atyre të cilët duan të flasin, sepse duan t'i sigurojnë vetes ndonjë lloj amnistie, apo sepse duan të pendohen etj, ta pas-trojnë ndërjegjen e tyre, t'u jepet ndonjë mundësi që t'u bëhet më e lehtë nëse e tregojnë të vërtetën.

Deklaratë: Dragoljub Duško Vuković, gazetar nga Mali i Zi, Forumi i Pestë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

Organizatave joqeveritare dhe shoqatat e viktimave duhen inkurajuar viktimat që të marrin pjesë në dëgjimet publike.

Roli i organizatave joqeveritare dhe të shoqatave të viktimave në inkurajimin e viktimave që të dëshmojnë, ky është tani si një udhëzim se ato duhet të inkurajohen.

Deklaratë: Ljupka Kovačević, Anima, Mali i Zi, Forumi i Pestë rajonal për drejtësinë tranzicionale, Budvë, Mali i Zi, 28. - 29. maj 2009.

38. Konsulta lokale me shoqatat e të burgosurve, të mbajturve në kampe, luftëtarëve dhe viktimave të luftës rreth nismës KOMRA

Novi Travnik, Bosnja dhe Hercegovina 6. qershor 2009.

Konsultat janë organizuar nga Forumi i qytetarëve të Tuzllës, gjatë të cilave për herë të parë janë takuar përfaqësuesit e shoqatave të bashkësive lokale kroate dhe boshnjake të mbajturve nëpër kampe. Morën pjesë 24 përfaqësues të shoqatave të të mbajturve në kampe, familjeve të dëshmorëve, luftëtarëve të rënë, si dhe një shoqatë e viktimave civile të luftës. Udhëheqësit ishin Vehid Šehić (Forum i qytetarëve të Tuzllës), Eugen Jakovčić (Documenta, Kroaci) dhe Bogdan Ivanišević (Qendra ndërkombëtare për drejtësi tranzicionale). Lajmërimin e ngjarjeve e ka bërë Portali live.ba.

Për shumicën e pjesëmarrësve KOMRA është një rast që të kuptohet e vërteta për atë se çka ka ndodhur në vendin e tyre, që për këtë të flasin njerëzit e thjeshtë dhe të ndalohet ndarja e fëmijëve.

Krimet nuk duhen harruar, por duhen falur sepse më kanë mësuar si fëmijë që njerëzimi përmirësohet nga aftësia dhe gatishmëria që t'ia falë kundërshtarit të vet apo ndoshta thënë më vrazhdë, armikut të vet. Andaj mendoj që KOMRA na detyron të gjithë neve që në një mënyrë të kuptojmë, të njoftohemi dhe të flasin për të gjithë atë që ka ndodhur nëpër këto rajone.

Deklaratë: Anđelko Kvesić, shoqata kroate e të mbajturve në kampe në kantonin Bosnja e Mesme, Konsultat lokale me shoqatat